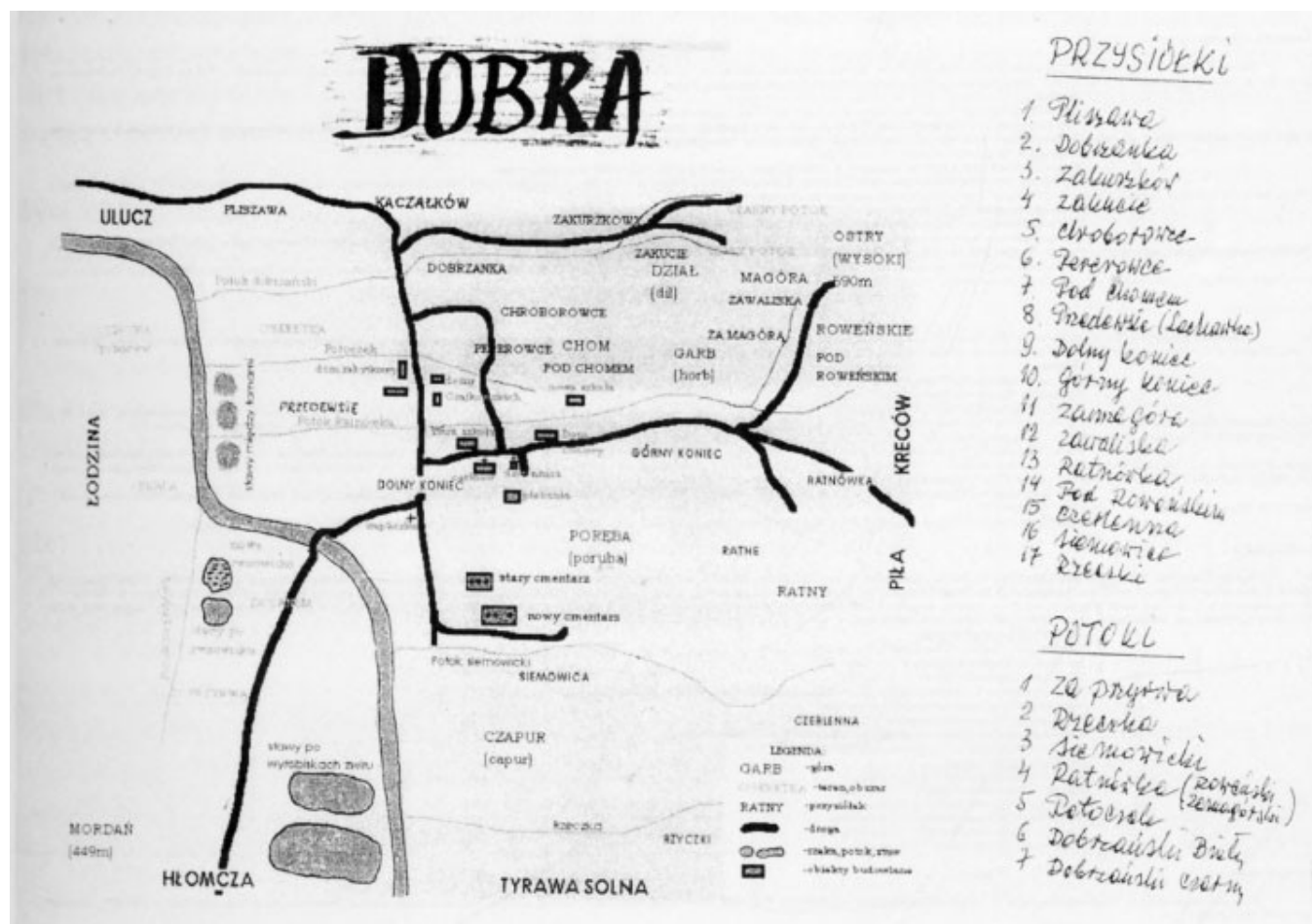

Dobra - dzieje od 1402 roku

Robert Antoń

Mapa Dobrej z przysiółkami autorstwa Czajkowskiego, Ź.: <https://www.dobra.org/>

Dobra to nieduża, malowniczo położona w uroczym miejscu wieś, w dolinie meandrycznie i leniwie płynącego Sanu, na jego prawym brzegu, na obrzeżu Gór Czarnych i północnego wierzchołka masywu Gór Sanocko-Turczańskich, nazywanych w średniowieczu Górami Sanockimi (w zachodniej ich części) oraz Górami Samborskimi (wschodniej części). Obszary te były niegdyś słabo zaludnione. Osadnicy ruscy i wołoscy jak świadczą dokumenty pisane zasiedlają te tereny dopiero w okresie XIV i XV wieku. W górach karpackich tylko sanockie stały się później okolicą osiadłej szlachty gniazdowej.

W roku 1344 po śmierci ostatniego władcy księstwa halicko-wołyńskiego Jerzego II Trojdenowicza, ziemię przemyską i sanocką przyłączył król Kazimierz Wielki. W 1349 roku, po ponownej wyprawie zbrojnej, Kazimierz Wielki przyłączył Ruś Czerwoną z Lwowem i Haliczem do Królestwa Polskiego.

Już w okresie rządów książąt ruskich istniały tu tzw. „osady puszczańskie”. Taka też istniała na terenie lasów należących do dzisiejszej Dobrej. Mieszkańcy osady zajmowali się gospodarką leśną, czyli eksploatacją lasu w szeroko pojętym zakresie, organizując tu tzw. smolarnie, produkując smołę drzewną, dziegieć i terpentynę, a więc produkty niezbędne w codziennym życiu gospodarczym.

Początek wsi datuje się na rok 1402, kiedy to król Władysław II Jagiełło w dniu 28 czerwca przywilejem królewskim, wystawionym w Nowym Mieście, Dobre pole położone w ziemi sanockiej, darował prawem dziedzictwa na wieki braciom stryjecznym z Ulucza, szlachetnym Jaškowi, Zanowi i Dmitrowi i ich braciom stryjecznym. Wszyscy trzej wraz z braćmi stryjecznymi dali początek szlacheckiemu

rodowi Dobrzańskich, pieczętującym się przez wieki herbami „Sas” i „Leliwa”.

Niestety, nie dysponujemy dziś wiedzą, w którym dokładnie roku nastąpiła lokacja wsi. Można przyjąć, iż nastąpiło to przed rokiem 1424. Tak lokacja wsi, jak i jej ustrój opierały się na prawie ruskim (*Jus Ruthenicale*), jak zresztą większość lokacji na ziemiach przyłączonych do Korony przez króla Kazimierza. Prawo ruskie na tych obszarach zostało oficjalnie zniesione w roku 1506, wraz z wprowadzeniem systemu polskich sądów, a w ciągu następnych 200 lat zanikał jego powszechny na tych ziemiach charakter. Większość z tych miejscowości została lokowana potem powtórnie na prawie wołoskim, a miasta i część wsi -na prawie niemieckim (magdeburskim). W roku 1468 przywilejem królewskim z 28 maja - króla Kazimierza Jagiellończyka, wieś relokowana była na prawie niemieckim¹.

W 1565 roku w czasie lustracji królewszczyzn (dóbr królewskich) król Zygmunt August wydał przywilej dla dziedziców Dobrej - Hieronima, Grzegorza i Jacka Dobrzańskich herbu Sas, w którym zwolnił ich z obowiązku posług względem zamku sanockiego. W zamian za to mieli oni obowiązek dawać pięciu konnych, dobrze uzbrojonych na każdą wyprawę wojenną. Również w tym czasie wszyscy Dobrzańscy, potomkowie założycieli wsi zostali wciągnięci do spisu herbowego. Status ten i niektóre majątki Dobrzańscy utrzymali również w okresie zaborów, jak i w okresie Polski międzywojennej, w szczególności odnosiło się to do tzw. legitymacji szlacheckiej związanej z wpisami do ksiąg szlacheckich².

Pochodzenie nazwy wsi nie jest do końca wyjaśnione, choć zawsze kojarzono ją z czymś dobrym, to dla wielu językoznawców, nie jest to do końca oczywiste. Nazwa będąca wówczas w powszechnym użyciu i w odniesieniu do dobrego pola, może sugerować żyzność gleby tego obszaru, który na odcinku przeszło 4 kilometrów stanowił pas powierzchni zalewowej, co w konsekwencji nanoszenia coraz to nowszych warstw osadów, sprawiało powstawanie obszaru żyznej gleby pod uprawy.

Granice Dobrej określał przywilej królewskiej donacji z 1402 roku, w szczegółach obszar przekazany Braciom z Ulucza, tj. od wierzchołka kamienia aż po bród zw. Brud Chlumcense (koło wsi Hłomczy). Jednak teren nadrzeczny nie nadawał się do zabudowy ze względu na częste wystąpienia rzeki z koryta. Obszar ten poprzecinany był dopływami pięciu potoków górskich wpadających do Sanu i to nad nimi rozlokowana była zabudowa, tworząc nowe przysiółki.

Pod koniec XVII wieku ustalił się wyraźny, istniejący do 1949 roku podział wsi na Dobrą Szlachecką należącą do Dobrzańskich i Dobrą Rustykalną należącą w późniejszych czasach jako królewszczyzna do starostwa sanockiego. W okresie I Rzeczypospolitej Dobra miała 16 przysiółków, w tym m.in. Czerlena (usytuowany na grzbiecie pomiędzy Dobrą Szlachecką a Dobrą Rustykalną), Chroborowce (obszar pomiędzy Dobrzanką a Pererowcami), Dobrzanka, w której zamieszkiwały pierwsze pokolenia Dobrzańskich (zlokalizowane na północ od Dobrej Szlacheckiej za przysiółkiem Pererowce), a powyżej Dobrzanki istniał jeszcze przysiółek Stare Rzeki, Pererowce (zlokalizowane również na północ od Dobrej Szlacheckiej), Pleszewa (zlokalizowane przy drodze do Ulucza, stanowiły jednocześnie granicę z Uluczem), Ratny, Ratnówka, Rzeczek alias Rzycki (dziś Rzeki) znajdowały się w górnej, wschodniej części Dobrej Szlacheckiej i na samym końcu zlokalizowany był przysiółek Ropa, w której jeszcze w 2 połowie XX wieku pozyskiwano z naturalnych wycieków olej skalny (ropa naftowa), służący głównie do impregnacji drewna. W sąsiedztwie tego przysiółka istniały tereny ze słonymi źródłami, gdzie organizowano warzelnię soli. W XV wieku istniał tutaj młyn wodny i co najmniej jedna kuźnia.

W roku 1433 w Dobrej istniała już parafia prawosławna, której proboszczem był pop Paszko, do której w roku 1439 należało 18 miejscowych rodzin wraz z gospodarstwami³.

1 A. Fastnacht, Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w Średniowieczu. T.I. Brzozów 1991, s. 77

2 K. Ślusarek, Austria wobec polskiej szlachty z Galicji w latach 1772-1861, [w:] STUDIA HISTORYCZNE R. LV, 2012, Z. 2 (218)PL ISSN 0025-1429, s.187

3 K. Żołyński, Mrzyglód. Zarys dziejów parafii. Rzeszów 2017, s. 155

Jak wspomniano powyżej, królewską część wsi nazywano Dobrą Rustykalną włączono pod jurysdykcję starosty sanockiego. W roku 1548 król Zygmunt August przyłączył ją do żup ruskich wraz z sąsiednimi wsiami Hłomczą i Uluczem, do tzw. Ekonomii Samborskiej. Wyłączenie to miało związek z występowaniem na terenie Dobrej Rustykalnej (przysiółek Czerlena), Hłomczy i Ulucza słonych źródeł i ich eksploatacją. Wraz z nastaniem zaborów Austriacy zlikwidowali warzelnie w obawie przed ich konkurencyjnością dla dochodów kopalni soli w Wieliczce i Bochni⁴.

W latach 1938-1939 w Dobrej użytkowano dwie kopalnie, którymi kierował niejaki Wesołowski. Jedna z nich eksploatowana była przez trzy lata, druga zaledwie niecały rok, do wybuchu wojny⁵.

Na terenie wsi przez lata wyrabiano „komięgi” - bezzagłowe statki (łodzie) wyposażone w 7-9 wiosł z załogą, którą stanowiło zwykle 8-12 ludzi. Komięgi służyły głównie do spławiania soli z zupy solnej położonej w Tyrawie Solnej do Przemyśla. W warzelniach sól odparowywano do celów spożywczych. Ostatnie procesy warzenia soli odbyły się tu w latach 40-tych XX w.

O postępach w rozwoju Dobrej w następnych wiekach, mówi nam relacja z lustracji Ziemi Sanockiej przeprowadzonej w latach 1564-1565:

Dobra wyeszprzi rzeczcie Szanie, w ktorey wszithko ziemianie mieszkają, mayacz gruntu dosziczy osziadlosz nyemala, poły lyaszowy lak barkzo wyelie. Polie wielkie, na ktorem ta wyesz zdawana zasziadla, było dane przez krolia Wladislawa in anno Domini 1402 nyeiakiem slugom cum ea conditione, abi s tey wszi ustawicznie trzemi konmy była służba do zamku sanockiego ku wsseliakiey potrzebie panu starosczie sanockiemu pro tempore existenti; yako o them decreth seymowy obmawia, y na woynne przy panu starosczie sanoczkiem także byli powynni yachacz zwiczayem swoyem, iakosz tak szie zachowywało przez lyath wyelie. Po them successu temporis, odkupuiacz służbę potoczna y ustawiczna, która byli, ut praemissum est, zamkowi powynni, okrom woyni (bo yako szie niektorzi ziemianie stamtadze do tego znali, ze nie tilko na woynne, ali ku wsselyakiey successu temporis, odkupuiacz służbę potoczna y ustawiczna, która byli, ut praemissum est, zamkowipowynni, okrom woyni (bo yako szie niektorzi ziemianie stamtadze do tego znali, ze nie tilko na woynne, ali ku wsselyakiey potrzebie, dawaiacz czinsz, tak s panem starosta, yako y s podstarosciem yezdzali na granicę wegerskie), alie the ustawiczna sluzbe, tho iest ze onich trzech sluskow, ktorzi muszieli mieskacz przy zamku ustawicznie, poszilano z listi, barani wibieraczy wieprze, nad lyudzmi przy zaczygu stawały etc., a tho oni odkupuiacz, postąpili byli dawacz na zamek sanocki na kazdi rok grziwien dziesiecz, a czasu trwogi wszelyakiey, gdi ym s zamku dano znacz, yachali przedsie, y dawali ten czinsz do zamku sanoczkiego az po nynyeiszi rok. Alie na seymie blisko przeslem Piotrkowskym anno Domini 1565 otrzymaly szobieprziuiiley libertacyey od takowego czinszu ad relationem reverendi domini Petr(i) Miskowski, r. P. vicecan., cum ea conditione, abi czasu r(usz)enia pospolitego s tei wszi wsisczi ziemianie wiprawily na woynne thilko czterech yezdnich, a oni przed them na każda woynne nye thilko czterech yezdnich wissilali, alie kazdi s swego gospodarstwa zwiczaem ziemian y sliacheczizow polskich yezdzali; a tak czo liepiey, tho niechai i. k. m. uzna⁶.

Źródła historyczne mówią, że Dobrzańscy w Dobrej oprócz gospodarki rolno-hodowlanej, zajmowali się kowalstwem, młynarstwem, pszczelarstwem, prowadzili tartaki, stolarnie i karcznię. Jednak najbardziej dochodowym źródłem finansowym był handel drewnem. Dobrzańscy jako właściciele znacznej połaci leśnej, w której występowały dorodne buki, jawory, jesiony i grabina, spławiali je Sanem do Gdańska.

W 1772 roku część Dobrej (własność większa) została sprzedana Piotrowi Starzyńskiemu. W roku 1780 Dobra Szlachecka należała do 22 przedstawicieli rodu Dobrzańskich. Pod koniec XVIII wieku żyło tu 150 rodzin szlacheckich z rodu Dobrzańskich, którzy nie byli już współwłaścicielami częstkowymi Dobrej. Próbę odnowienia własności rodowego gniazda podjął w roku 1828 justycariusz Kalikst

4 K. Żołyński, Mrzyglód. Zarys dziejów parafii. Rzeszów 2017, 157.

5 K. Żołyński, tamże, s. 161.

6 M. Hruszewskij, Istorib Ukraini-Rusi. Ustrij Ukra'tns'kih zemel' XIV-XVII v. Lviv 1899, s. 288.

Demkowicz-Dobrzański, który z Teodorem de Targonde z pobliskiej Łodziny zakupili Dobrą, dziedziczoną po roku 1855 przez Izabelę Dobrzańską, córkę Kaliksta, jako współwłaścicielkę własności tabularnej.

Kilkanaście lat później, w roku 1868 ludność Dobrej liczyła ok. 1170 osób. Właścicielami tzw. własności mniejszej, dawniej zwanej dworską lub dominikalną (grunty orne, łąki, ogrody, pastwiska i lasy) w areale 142 morgów były Maria Cieszanowska i Emilia Eminowicz. Włość ta była znikomą, przy własności większej stanowiącej 3385 morgów, należących do Dobrzańskich (do każdego z osobna) oraz innych włościan z Dobrej⁷.

Według austriackiego spisu ludności Dobrej z 31 grudnia 1900 roku we wsi mieszkało ogółem 1694 osoby z podziałem na Dobrą Rustykalną i Szlachecką⁸.

	Mieszkańcy ogółem	Wyznawana religia			Język		Domy
		rz-kat.	grek-kat	izrael.	Polski	Ruski	
Dobra rustykalna	544	49	478	17	0	544	96
Dobra Szlachecka	1150	126	978	37	6	1144	218

Tab. 1 Spis ludności Dobrej z 1900 r., aut. R. Antoń

Przed 1914 rokiem, ponad 500 mieszkańców Dobrej wyjechało do Ameryki. W spisie ludności z 1921 roku ok. 87% z 1760 mieszkańców Dobrej określiło swoją narodowość jako ukraińską (Rusini). W czasach II Rzeczypospolitej według przeprowadzonego pierwszego spisu ludności z 30 września 1921 roku, ludność wsi przedstawiała się następująco⁹:

	Mieszkańcy ogółem	Wyznawana religia			Narodowość		Domy
		rz-kat.	grek-kat	izrael.	Polska	Ruska (ukr)	
Dobra rustykalna	435	34	367	34	68	367	86
Dobra Szlachecka	1325	145	1150	30	158	1167	230

Tab. 2 Spis ludności Dobrej z 1921 r., aut. R. Antoń

Już od czasów średniowiecza Dobrą zamieszkiwały różne pod względem narodowościowym społeczności - Rusini, Polacy i Żydzi. Do czasów I wojny światowej społeczności te żyły we względnej społecznej symbiozie. Pod koniec I wojny światowej zaczęły się rozprzestrzeniać prądy rodzącego się ukraińskiego nacjonalizmu. Pojawiały się pierwsze oznaki stymulowanej przez nacjonalizm, nienawiści Ukraińców (Rusinów) do Polaków i Żydów. Powiązane to było z roszczeniami i pretensjami do Polski, iż nie pozwoliła na utworzenie w swych granicach państwa ukraińskiego. Wrogość ta w znacznym stopniu ujawniła się po 1936 roku, burząc względną zgodę pomiędzy Rusinami a Polakami. Mimo to życie społeczne trwało nadal w oparciu o odwieczne tradycje. Nadal zawierano mieszane małżeństwa, chodzono wspólnie do cerkwi greko-katolickiej, wspólnie obchodzono święta.

Rodzący się nacjonalizm ukraiński i powstała w Wiedniu w roku 1929 OUN (Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów), której celem było zjednoczenie etnicznych obszarów w zjednoczone i niepodległe państwo - Samistijną Ukrainę - burzyły odwieczny spokój społeczny i tradycje tej małej i niezwyklej społeczności.

7 K. Dienstl, Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w królestwie Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Lwów 1868, s. 42-43.

8 Gemeindelexikon der im Reichrate Vertreten Königreiche und Länder. XII Galizien. Wien 1907, s. 150.

9 Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego spisu ludności z dnia 30 września 1921 roku i innych źródeł urzędowych, T. XIII, woj. lwowskie, Warszawa 1924

Po agresji niemieckiej na Polskę, a następnie wkroczenie sowieckiej armii na wschodnie tereny Rzeczypospolitej - 17 września 1939 roku, ówczesną granicą pomiędzy agresorami była rzeka San. Dobra leżąca na jej prawym brzegu dostała się pod administrację ZSRR. W lutym 1940 roku władze sowieckie nakazały mieszkańcom Dobrej mającym swoje domostwa w obszarze 800 metrów od Sanu opuszczenie ich. Następnie powiadomili te rodziny o deportacji na wschód w rejon Chodorowa i Kałusza, gdzie mieli zamieszkać w domach Polaków, których Stalin zesłał na Syberię¹⁰. Niektórym gospodarzom udało się rozebrać domostwa i przenieść je na odległość większą niż nakazali Sowieci. Większość jednak została wyrzucona ze swych domów i wywieziona w okolice Lwowa lub Bukowiny i Besarabii, gdzie zamieszkali w gospodarstwach po tamtejszych Niemczech. Wrócili dopiero późną jesienią 1941 roku, po agresji Niemiec na Związek Sowiecki¹¹. Po wkroczeniu do Dobrej Sowietów, nastąpiła czystka od ludzi świątłych, wywodzących się z rodzin szlacheckich, zamknęli cerkiew, aresztowali księży. Ci, którzy nie chcieli współpracować z Sowietami, byli aresztowani i zsyłani na Syberię

22 czerwca 1941 roku wieś została zajęta przez Niemców, którzy „zmusili” część młodzieży do pracy w Niemczech. Nowe władze niemieckie szybko przystąpiły do aresztowań mieszkańców podejrzanych o szlacheckie pochodzenie. Na rolników nałożono wysokie kontyngenty, które sprawiły, że większość mieszkańców Dobrej zubożała i żyła na granicy nędzy i głodu.

Po wojnie władze Polski Ludowej deportowały połowę ludności Dobrej do Związku Radzieckiego. Rok później, w 1947 roku, podczas akcji „Wisła”, gdy znany był już fakt deportacji południowo-wschodniej Polski, która objęła 150 tys. Ukraińców, pozostali mieszkańcy Dobrej zostali przymusowo przesiedleni do zachodnich i północno-wschodnich terenów ówczesnej Polski. Po roku 1947 zapanował w Dobrej względny spokój, a mieszkańcy powracali do normalności, pracy na roli, odbudowy zniszczonych domów

Dziś Dobra jest największym sołectwem Gminy Sanok. Dzięki władzom samorządowym powiatu sanockiego i budowie mostu na Sanie, dojazd komunikacyjny do wioski stał się nieograniczony. Walory krajobrazowe oraz nowe warunki komunikacyjne przyczyniły się do zwiększenia atrakcyjności miejsca dla nowych osiedleńców. Fakt ten zmienia i poprawia uwarunkowania demograficzne rozwoju wsi. A włączenie wsi do Szlaku Architektury Drewnianej sprawia, że co roku zwiększa się ilość turystów, którzy odwiedzają to miejsce. Miejsce pamięci narodowej odnoszące się do Majora „Hubala” w aspekcie elementu edukacji historyczno-patriotycznej z pewnością jeszcze bardziej podkreśla atrakcyjność turystyczną.

10 K. Żołyński, tamże, s. 162.